

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗРАХУНКУ ОПЛАТИ ЗА НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Розроблено аналітичне забезпечення визначення оплати за навчання на контрактній основі у державному вищому навчальному закладі з використанням методу аналізу безбитковості

Постановка проблеми. У ринковій економіці підвищується роль освіти в досягненні економічної, політичної та соціальної стабільності країни. Розвиток інтелектуального потенціалу України забезпечується, передусім, вищими навчальними закладами (ВНЗ). При цьому державні ВНЗ залишаються основною ланкою в підготовці фахівців високого рівня. Діяльність державних ВНЗ в теперішніх умовах змінюється відповідно до вимог сучасної економіки з властивими їй тенденціями застосування ринкових механізмів господарювання. Насамперед, це стосується фінансового забезпечення діяльності державних вищих навчальних закладів. Обмежене державне фінансування призводить до необхідності планування позабюджетних надходжень для забезпечення безбиткової діяльності ВНЗ. Серед офіційно дозволених платних послуг, які може надавати державний ВНЗ, найбільш масштабною є навчання на контрактній основі. Визначення найбільш точної планової оплати за навчання на контрактній основі є фундаментом для стабільної фінансової діяльності закладу. Аналітичним забезпеченням вирішення цієї задачі є дослідження складу і структури витрат та доходів, контингенту студентів закладу за минулі періоди, а також інших даних, необхідних при використанні методу аналізу безбитковості.

Стан вивчення проблеми. В теперішній час науково-обґрунтованого методичного підходу до розрахунку середньої оплати за навчання та оплати за різними спеціальностями, які б враховували особливості діяльності ВНЗ, повністю не сформовано. Додаткового дослідження вимагають питання класифікації

витрат ВНЗ щодо впливу на них контингенту студентів, ступеня відношення витрат та доходів закладу до навчального процесу, організаційно-інформаційного забезпечення аналізу і планування витрат, доходів та контингенту студентів.

Мета дослідження полягає в розробці науково-методичних засад удосконалення аналітичного забезпечення розрахунку оплати за навчання у ВНЗ за окремими спеціальностями.

Аналіз останніх досліджень та публікацій стосовно визначення оплати за навчання на контрактній основі показав наступне. У ряді публікацій [1, 2] науковці пропонують визначати середню вартість навчання, керуючись тільки платоспроможністю споживачів освітніх послуг, що очевидно недостатньо в умовах ринкової економіки. Деякі автори [3, 4] пропонують визначати середню оплату за навчання на базі розрахунку загальних витрат закладу, пов'язаних з наданням цих послуг, не враховуючи сучасні тенденції до зменшення кількості студентів і стан на ринку освітніх послуг. Інші пропонують середню оплату за навчання визначати, виходячи тільки з витрат на оплату праці професорсько-викладацького складу [4]. Ці витрати, хоч і складають велику частку у загальних витратах ВНЗ та мають зростати, але не враховувати інші витрати, які теж мають тенденцію до зростання, наприклад, на комунальні послуги, є неправильним. Тільки у деяких працях приділяється увага плануванню як контингенту студентів, так і загальних витрат,

але в них не розглядаються питання щодо впливу цього контингенту на витрати, що плануються [5, 6]. Усі наведені дослідження не враховують такі особливості ВНЗ, як наявність різних форм навчання, різних спеціальностей, а також те, що частина студентів навчається за бюджетні кошти.

Викладення основного матеріалу. При розробці аналітичного забезпечення розрахунку оплати за навчання на контрактній основі у вищому навчальному закладі слід виходити з того, що частина витрат закладу відшкодовується за рахунок бюджетних, частина – за рахунок позабюджетних коштів. З іншого боку, частина витрат ВНЗ залежить від кількості студентів, що навчаються у ВНЗ, частина – не залежить. Студенти навчаються за різними формами та спеціальностями, які мають різний ступінь важливості для народного господарства країни, різний рівень привабливості для потенційних абітурієнтів. Контингент студентів залежить не тільки від якості навчання, наявності тієї чи іншої спеціальності у ВНЗ, але й від зовнішніх об'єктивних факторів, наприклад, таких як співвідношення ліцензійного обсягу ВНЗ за певними спеціальностями і кількістю випускників середніх та спеціальних навчальних закладів. У будь-якому випадку аналітичне забезпечення розрахунку оплати за навчання повинно включати наліз усіх указаних чинників.

Дослідження, що базується на методі аналізу беззбитковості, ведеться, виходячи з суми запланованих витрат та запланованого контингенту студентів на плановий навчальний рік, наприклад, 200Y-200Z навчальний рік.

Витрати вищого навчального закладу поділяються за впливом на них зміни кількості студентів на змінні та постійні. До змінних, тобто таких, які залежать від зміни кількості студентів, відносяться: заробітна плата професорсько-викладацького складу, нарахування на цю заробітну плату, витрати на частину деяких видів комунальних послуг. Усі інші витрати віднесені до постійних, таких, що не залежать від кількості студентів, що навчаються у ВНЗ.

Проаналізувавши витрати попереднього 200X фінансового (календарного) року, які одержують з фінансової звітності, можливо запланувати витрати на наступний 200Y та наступний за ним 200Z фінансові (календарні) роки.

Постійні витрати плануються з урахуванням коефіцієнтів, які характеризують передбачуваний рівень збільшення різних видів витрат. Розмір коефіцієнтів залежить від темпів зростання заробітної плати працівників ВНЗ, вартості комунальних послуг, рівня інфляції та ін. Постійні витрати, що плануються на 200Y та 200Z фінансові (календарні) роки, розраховуються так:

$$A_y = \sum_{i=1}^I (A_{xi} \times k_{yi}); \quad (1)$$

$$A_z = \sum_{i=1}^I (A_{yi} \times k_{zi}), \quad (2)$$

де A_y , A_z – величина постійних витрат відповідно у 200Y, 200Z фінансових роках, грн.;

A_{xi} – величина i -ого виду постійних витрат у попередньому 200X фінансовому році за звітністю, грн.;

k_{yi} , k_{zi} – коефіцієнти, які характеризують рівень збільшення i -ого виду витрат у відповідному році, дол. од.;

A_{yi} – планова величина i -ого виду постійних витрат у 200Y фінансовому році, грн.

При створенні аналітичного забезпечення задачі, що розглядається, в ході співставлення фінансових даних ВНЗ та інформації про кількість студентів потрібно звернути увагу на те, що фінансова діяльність планується на календарний рік, в той час як контингент студентів – на навчальний рік. Тому виникає необхідність приведення кількості студентів до фінансового року, розрахувавши, так звану, умовну кількість студентів.

Так, оскільки величина змінних витрат залежить від кількості студентів, що навчаються, для розрахунку запланованих змінних витрат на 200Y та 200Z роки потрібні дані про кількість студентів, які навчаються у закладі протягом фінансових років, що розглядаються. Для цього необхідно провести

аналіз кількості студентів за попередній та поточний навчальні роки. З урахуванням цього аналізу та інших чинників, які впливають на зміну кількості студентів, що мають вступати до ВНЗ в майбутньому, планується кількість студентів на наступний 200Y-200Z навчальний рік. Ці показники використовуються для визначення величин умовної кількості студентів на фінансові роки, що розглядаються. Для розрахунку цієї умовної величини для конкретного фінансового року береться до уваги, що кожен фінансовий рік включає вісім місяців даного та чотири місяці наступного навчального року. Так можна розрахувати кількість студентів, яка приходить на 200Y фінансовий рік, тобто умовну кількість:

$$K_y = K_{xy} \times \frac{8}{12} + K_{yz} \times \frac{4}{12} \quad (3)$$

де K_y – умовна кількість студентів у фінансовому 200Y році, осіб;

K_{xy} – кількість студентів, що навчається у 200X-200Y навчальному році, осіб;

K_{yz} – кількість студентів, що планується на 200Y-200Z навчальний рік, осіб.

Розрахунок змінних витрат починається з визначення змінних витрат на одного студента для 200X фінансового року. Для цього розраховується умовна кількість студентів на фінансовий 200X рік відповідно формулі (3). Далі визначається планована величина змінних витрат на одного студента у наступному 200Y році з урахуванням рівня збільшення кожного виду витрат. Потім, за допомогою визначеної величини умовної кількості студентів на 200Y фінансовий рік розраховуються заплановані змінні витрати на 200Y рік:

$$B_y = \left(\sum_{i=1}^I \frac{B_{xi}}{K_x} \times k_{yi} \right) \times K_y, \quad (4)$$

де B_y – запланована величина змінних витрат на 200Y фінансовий рік, грн.;

B_{xi} – величина i-ого виду змінних витрат у 200X фінансовому році, грн.;

K_x – умовна кількість студентів у 200X фінансовому році, осіб.

Аналогічно аналізуються та розраховуються змінні витрати, які плануються на 200Z фінансовий рік:

$$B_z = \left(\sum_{i=1}^I \frac{B_{zi}}{K_z} \times k_{zi} \right) \times K_z, \quad (5)$$

де B_z – запланована величина змінних витрат на 200Z фінансовий рік, грн.;

B_{zi} – величина i-ого виду змінних витрат запланована на 200Y фінансовий рік, грн.;

K_z – умовна кількість студентів у 200Z фінансовому році, осіб.

На наступному етапі визначається загальна сума змінних та постійних витрат, що планується на 200Y та 200Z фінансові роки:

$$C_y = A_y + B_y; \quad (6)$$

$$C_z = A_z + B_z, \quad (7)$$

де C_y, C_z – відповідно загальні витрати, що плануються на 200Y та 200Z фінансові роки, грн.

Розглянутий прийом приведення кількості студентів до фінансового року використано також і при приведенні фінансових показників до навчального року. Для розрахунку суми запланованих витрат на 200Y-200Z навчальний рік береться до уваги, що кожен навчальний рік включає чотири місяці даного та вісім місяців наступного фінансового року:

$$C_{yz} = \frac{C_y}{12} \times 4 + \frac{C_z}{12} \times 8, \quad (8)$$

де C_{yz} – загальна сума змінних та постійних запланованих витрат на 200Y-200Z навчальний рік, грн.

Розрахунок середньої оплати за навчання на 200Y-200Z навчальний рік, який базується на використанні методу аналізу безбитковості, необхідно здійснювати, виходячи з того, що витрати навчального закладу не повинні перевищувати загального доходу, який буде отримано закладом від фінансової діяльності, враховуючи надходження як загального, так і спеціального фондів. Тому далі необхідно проаналізувати і визначити: надходження з бюджету, що плануються на 200Y-200Z навчальний рік та планову кількість студентів, що можуть навчатись за рахунок бюджету; надходження позабюджетних коштів за джерелами їх отримання; витрати, які повинні відшкодуватись за рахунок оплати за

навчання студентами-контрактниками та їх планову кількість; витрати, які будуть відшкодовані за рахунок оплати за навчання студентами-контрактниками, які навчаються у закладі на другому, третьому, четвертому курсах усіх форм навчання та п'ятому курсі вечірнього і заочного відділень та їх кількість; витрати, які повинні відшкодовуватись за рахунок студентів-контрактників першого курсу, п'ятого курсу денного відділення, шостого курсу вечірнього та заочного факультетів та їх кількість.

Аналітичне дослідження та визначення указаних показників проводиться наступним чином. З суми запланованих загальних витрат на 200Y-200Z навчальний рік вираховуються планові бюджетні надходження, планові надходження позабюджетних коштів, окрім надходжень за контрактне навчання, а саме: надходження від здавання в оренду майна ВНЗ, підготовчих та інших курсів, факультету перепідготовки фахівців та ін. В результаті отримують суму витрат, яку потрібно відшкодувати за рахунок оплати за навчання студентами-контрактниками:

$$D_k = C_{yz} - d_b - d_s, \quad (9)$$

де D_k – сума витрат, яка повинна бути відшкодована за рахунок контрактного навчання, грн.;

d_b – сума планових надходжень з бюджету, грн.;

d_s – планові надходження спеціального фонду, окрім надходжень за контрактне навчання, грн.

Далі з отриманої величини вираховується сума доходів, яку заклад отримує як плату за навчання зі студентів-контрактників, які навчаються на другому, третьому, четвертому курсах та п'ятому курсі вечірнього і заочного відділень, що визначена заздалегідь, і розраховується сума витрат, яка повинна відшкодовуватись тими студентами-контрактниками, яких набрано на перший курс, п'ятий курс денного відділення та шостий курс вечірнього і заочного факультетів:

$$D_{kn} = D_k - D_{kc}, \quad (10)$$

де D_{kn} – сума витрат ВНЗ, що повинна відшкодовуватись тими студентами-контрактниками, яких набрано на перший курс, п'ятий курс денного відділення та шостий курс вечірнього і заочного відділень, грн.;

D_{kc} – сума доходів, яку заклад отримує, як плату за навчання зі студентів-контрактників, які навчаються на другому, третьому, четвертому курсах та п'ятому курсі вечірнього і заочного відділень, грн.

Отримана величина ділиться на кількість студентів-контрактників, що планується набрати на перший курс, п'ятий курс денного відділення та шостий курс вечірнього і заочного відділень. Контингент п'ятого курсу денного відділення та шостого курсу вечірнього та заочного відділень може бути прийнятий як контингент четвертого курсу денного відділення та п'ятого курсу вечірнього та заочного відділень попереднього навчального року. Ця величина може й змінитись за рахунок студентів, що прийшли з однопрофільних ВНЗ, та інших чинників. Контингент першого курсу визначається з урахуванням умов на ринку освітніх послуг, а саме: потреби галузей економічної діяльності, щодо спеціалістів, підготовку яких веде даний, а також інші ВНЗ; кількості потенційних абітурієнтів, враховуючи тенденцію демографічних показників; престижності того чи іншого вищого навчального закладу серед абітурієнтів, тієї чи іншої спеціальності; статистичних даних. Таким чином, середня оплата за навчання, що планується у вищому навчальному закладі для студентів-контрактників першого курсу та п'ятого курсу денного відділення, шостого курсу вечірнього і заочного відділень, визначається як:

$$V_{kn} = \frac{D_{kn}}{K_{knyz}}, \quad (11)$$

де V_{kn} – планова середня оплата за навчання для студентів-контрактників, які будуть зараховані на перший курс, п'ятий курс денного відділення та шостий курс вечірнього і заочного відділень 200Y-200Z навчального року, грн.;

K_{knyz} – кількість студентів контрактників першого курсу, п'ятого курсу денного відділення та шостого курсу вечірнього і заочного відділень, підготовка яких планується закладом на 200Y-200Z навчальний рік, осіб.

Вирішення завдання з аналітичного забезпечення визначення середньої оплати за навчання у ВНЗ можливо представити у вигляді деякої кількості альтернативних варіантів рішень в залежності від кількості студентів, що планується набрати на перший курс.

При практичному плануванні діяльності ВНЗ на наступні фінансові та навчальні роки важливим є розрахунок беззбиткової оплати за навчання по конкретних спеціальностях і різних формах навчання. Цю оплату можливо визначити за допомогою коефіцієнтів співвідношення оплати за навчання за різними спеціальностями та формами навчання, які склалися за попередній навчальний рік, або за статистичними даними декількох минулих років.

З використанням цих коефіцієнтів розраховується сумарна кількість студентів-контрактників, приведена до кількості студентів, яких планується набрати на контрактне навчання на найбільш високо оплачувану спеціальність:

$$K_{np} = \sum_{j=1}^J c_j \times K_{kj}, \quad (12)$$

де K_{np} – сумарна кількість студентів-контрактників, приведена до кількості студентів, яких планується набрати на контрактне навчання на найбільш високо оплачувану спеціальність, осіб;

c_j – коефіцієнт співвідношення оплати за навчання за j -тою спеціальністю та формою навчання до оплати за найбільш високо оплачувану спеціальністю, дол. од.

K_{kj} – кількість студентів-контрактників, яких планується набрати на j -ту спеціальність та форму навчання, осіб.

Далі з використанням величини доходів закладу, які повинні бути отримані за рахунок оплати за навчання заново набраних студентів-контрактників, визначається найбільш висока сума оплати за навчання на контрактній основі:

$$V_{max} = \frac{D_{kn}}{K_{np}}, \quad (13)$$

де V_{max} – найбільш висока сума оплати за навчання на контрактній основі, грн.;

D_{kn} – сума доходів ВНЗ, що повинна бути отримана за рахунок оплати за навчання студентами-контрактниками, яких набрано на перший курс, п'ятий курс денного відділення та шостий курс вечірнього і заочного відділень, грн.

Розмір оплати за навчання у ВНЗ на контрактній основі за кожною спеціальністю та різними формами навчання визначається як добуток найбільш високої оплати за навчання на контрактній основі та коефіцієнту співвідношення оплати за навчання за j -тою спеціальністю та формі навчання до оплати за найбільш високо оплачуваною спеціальністю:

$$V_j = V_{max} \times c_j, \quad (14)$$

де V_j – оплата за навчання студентів-контрактників за j -тою спеціальністю по різних формах навчання.

На базі запропонованого аналітичного забезпечення визначена оплата за навчання на контрактній основі у Національній металургійній академії України на 2008-2009 навчальний рік. На цей рік заплановано збільшення загальних витрат майже на 23 %, надходжень з бюджету приблизно на 30 %. Крім того, планується зменшення кількості студентів-контрактників, яких передбачається набрати до ВНЗ, на 40 %. Враховуючи також зміну величини інших чинників, середню оплату за навчання, яка розрахована відповідно до наведеного методичного підходу, необхідно збільшити в порівнянні з попереднім навчальним роком приблизно на 60 %.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, створено аналітичне забезпечення визначення оплати за навчання на контрактній основі у державному вищому навчальному закладі, яка дозволяє закладу беззбитково функціонувати протягом періоду, який розглядається.

Предметом подальшого дослідження має стати включення до складу аналітичного забезпечення економічного обґрунтування коефіцієнтів співвідношення оплати на навчання студентів на контрактній основі за різними спеціальностями та формами навчання. Воно повинно спиратись на статистичні дослідження стосовно потреби народного господарства у фахівця конкретних спеціальностей, бажання потенційних абітурієнтів навчатися за тією чи іншою спеціальністю; на основні принципи регулювання інтелектуального потенціалу країни, стратегічного планування розвитку вищої освіти в Україні в рамках інтеграції до європейського освітнього простору.

Список використаної літератури

1. *Загородній А., Подольчак Н.* Визначення оптимальної ціни освітніх послуг. Економіка освіти // Вища школа. – Київ, 2006. – №1. – С.53-59.

2. *Автаназів І.* Визначення прийнятної для споживачів вартості освітніх послуг ВНЗ: Економіка освіти // Вища школа. – 2006. – №4. – С.23-34.

3. *Казнова М.І.* Ціна за послуги в освітніх закладах: Бюджет // Фінанси України. – 2001. – №3. – С.69-73.

4. *Воловец Я.* Обоснование стоимости обучения в вузе: Проблемы науки и образования // Экономика Украины. – 2003. – №4. – С.68-72.

5. *Краковский Ю.М.* Имитационно-аналитический поход в ценообразовании образовательных услуг // Альма матер. – 1999. – №1. – С.27-28.

6. *Краковский Ю.М.* Прогнозирование и стоимостный анализ рынка образовательных услуг // Вестник высшей школы. – 2000. – №9. – С.38-40.

ВЕЛИЧКО Олександр Григорович – доктор технічних наук, професор, ректор Національної металургійної академії України

Наукові інтереси:

– організація, планування, облік і аналіз діяльності вищих навчальних закладів;

– теорія і практика сучасних технологій і організації виробництва на металургійних підприємствах

КОРОЛЬ Григорета Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту Національної металургійної академії України

Наукові інтереси:

– організація, планування, облік і аналіз діяльності вищих навчальних закладів, підприємств металургії та машинобудівництва

АКИМОВА Тетяна Валеріївна – аспірант кафедри обліку і аудиту Національної металургійної академії України

Наукові інтереси:

– організація, планування, облік і аналіз діяльності вищих навчальних закладів

Акімова Т.В., Величко О.Г., Король Г.О. Аналітичне забезпечення розрахунку оплати за навчання у вищому навчальному закладі. Розроблено аналітичне забезпечення визначення оплати за навчання на контрактній основі у державному вищому навчальному закладі з використанням методу аналізу безбитковості.

Акимова Т.В., Величко А.Г., Король Г.А. Аналитическое обеспечение расчета оплаты за обучение в высшем учебном заведении. Разработано аналитическое обеспечение определения оплаты за обучение на контрактной основе в государственном высшем учебном заведении с использованием метода анализа безубыточности.

Akimova T.V., Velichko A.G., Korol' G.A. The analytical providing of calculation of payment for teaching in higher educational establishment. The analytical providing of determination of payment is developed for teaching on contractual basis in state higher educational establishment with the use of method of break-even analysis.

Дата надходження статті до редакції 17.04.08р.